

**en louva
dos
galegos
egrexios
1996**

FUNDACIÓN PREMIOS DA CRÍTICA GALICIA

**en louva
dos
galegos
egrexios
1996**

FUNDACIÓN PREMIOS DA CRÍTICA GALICIA

Esta edición contou coa axuda da Dirección Xeral de Política Lingüística da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia.

Edita: Fundación Premios da Crítica Galicia.
Avda. da Florida, 30 baixo
36210 VIGO

Dep. Legal: C-736-1997
Imprime: Litonor

**Daniel
García Ramos**

En louva de García Ramos

Andrés Torres Queiruga

Amigos e amigas:

Entre as cousas que me asombran a medida que vou camiñando na vida e entrando un pouco máis nas revoltas do pensamento, está o carácter significativo, a capacidade simbólica do real. Refírome a ese poder primario e misterioso que teñen as realidades do mundo para falarlle ó noso espírito. Esa cualidade misteriosa que nos libera da escravitude chata do simplemente dado, para abrirnos ó mundo marabilloso do sentido, convertendo a realidade en chamada incesante, en fontenla inexhaustible: en perenne borbollar de mensaxes, símbolos e significados. Alí onde a más fina das cámaras fotográficas non descobre, áinda que o faga con precisión xaponesa, outra cousa que superficies e colores, a ollada humana enxerga a fondura e a riqueza do real: a tenrura dun xesto, o limpo gozo dunha mañá, a beleza única da rosa ou o enteiro mundo de emocións aurorais que se anunciaba nas “amoriñas das silveiras que eu lle daba ó meu amor”.

Tódalas realidades do mundo son, pois, significantes. Pero entre elas existe unha que ten a cualidade milagrosa de consistir xustamente en significar, como se renunciase á densidade propia que se converte en regalo para os demás: don de sentido, puro significante. Refírome ó *rostro humano*. Sen necesidade de frecuentar demasiado a obra de Lévinas nin de loitar a fondo coa difícil beleza das súas páxinas, resulta fácil darlle a razón cando insiste na súa enerxía epifánica, na súa之力 de revelación inesgotable. O rostro está aí, ante nós; pero en realidade non está el, porque o seu consiste en ser pura transparencia, espello dunha presencia que nel se nos anuncia,

voz dunha chamada que vén de moito máis alá da superficie: das profundidades infinitas do humano. “A mellor maneira de encontrar un rostro —chega a escribir o autor lituanés— é a de nin sequera se decatar da color dos seus ollos!”.

Comprendo que saír con este discurso, de cás que lenta dixestión metafísica, na lixeira alegría dunha cea festiva, pode resultar polo menos estranxo. Desculpade, pero non puiden remedialo. Porque apunta á primeira, acaso á más radical, impresión que en min fixo e segue a facer Daniel García Ramos: o seu rostro. Foille concedida esa gracia: a de ter un rostro transparente na transparencia. Rostro de neno grande, que, como unha porta de cristal sen chata nin dobrez, se abre sobre unha simpatía irradiante, sobre unha bondade que desde o primeiro intre convida á confianza. Algo que chamaría a atención en calquera, pero que sorprende máis áinda nun maxistrado, a quen sempre cabería temer cun certo aire afectado pola fría balanza do dereito ou endurecido pola fera espada da xustiza.

Rostro de neno dixen, e agora non sei precisar se rostro de neno niestzcheano, que alcanza a inocencia superando a lenta pesadez do camelo e a feroz bravura do león, ou simplemente de neno *evanxélico*, que sendo adulto volve á infancia para entrar no reino da honestidade, da solidariedade e da xustiza. En calquera caso, rostro dun neno que converteu o regalo de nacemento en conquista de madurez. Porque a suprema facilidade da inocencia reflectida no rostro de Daniel non debe levar a engano: ela é xa tamén un movemento de volta, unha “segunda inocencia”, que inclúe en si a negatividade da loita e do conflicto, o traballo da reflexión na procura das raíces, o rexo esforzo do compromiso cunha terra que ten flores pero tamén toxos.

Daniel García Ramos vén de fondas raíces na nosa aldea galega, que é dicir, do cerne máis entrañable da nosa cultura. Fillo de mestres, naceu en 1933 naquela Baña economicamente próspera e politicamente movida da preguerra, onde a familia paterna tivera de antigo forte presencia directiva. Pero ós cinco anos cambia para Mercende, a 3 kms. sen estrada nin luz eléctrica. Alí, mergullado na paisaxe e navegando coma un peixe entre o castelán da casa e o galego dos compañeiros, será “Luchiño da Baña, o fillo da mestra”; un neno con zocos de madeira nos pés e rulos moi negros na cabeza.

A xente quería. A nai, intelixente e apaixonada, adorába, incapaz de ver nunca unha sombra de defecto no seu Luchiño. O pai, más sereo e

máis irónico, militante da Orga, cría profundamente nel; mestre, que o mesmo daba leccións na escola que puña inxeccións nas casas, ensinoulle o amor ó pobo e o valor da entrega desinteresada. E desde a asombrada lembranza infantil, amosa aínda por veces a figura do avó, médico da comarca, sempre de a cabalo e acompañado de Trostki (Trostki era o nome do can, por se alguén dubidaba das súas ideas políticas).

Se, como dixera Rilke, a infancia é a patria, esa será xa para sempre a patria de Daniel. Ela acompañara como presencia e chamada, como alimento soterraño e nostalxia inextinguible; e a ela volverá nas encrucilladas decisivas da súa vida. Será a referencia íntima e segura no que vai ser un longo e complicado periplo biográfico.

De momento, con tan só 9 anos, sairá cara a Santiago. Coma tanto, ó Seminario. Tempo feliz no recordo, con luces e sombras. Coa luz dunha disciplina intelectual e dunha formación humanista; cuns compañeiros aínda hoxe queridos, coma o meu cura de Aguiño, que o introduciu a el no primeiro “pitillo” e a min me fixo oír por primeira vez o nome de Daniel, dándome a ocasión de o coñecer nunha visita fugaz, da que me quedou xustamente iso: o brillo do rostro. Pero tamén coa sombra dos madrugóns excesivos e dunha disciplina espartana; todo reforzado por uns exercicios con demasiado medo e demasiado inferno, que aínda hoxe lle fai dano. Alí dentro, igual que fóra na universidade, nos institutos e nas escolas, o cultivo do galego estaba, por suposto, ausente.

Acabado primeiro de filosofía, Daniel sae do Seminario, sen rupturas íntimas, pero decidido e aberto a unha nova andaina. Se antes as notas eran *meritissimus*, case que sen excepción, agora na reválida do Xelmírez serán *matrículas* e Premio Extraordinario. Exactamente igual que o serán na Facultade de Dereito, onde Álvaro D'Ors o apreciará e estimulará, e onde o Premio Extraordinario lle conseguirá unha beca espléndida que será a porta para Madrid, á Facultade de Ciencias Políticas e Económicas.

Pero antes da ida a Madrid, sucederán dúas cousas decisivas: *o espertar á inquedanza social e o descubrimento do amor*. Ambas unidas, porque Daniel eran entón Presidente das Xuventudes Universitarias de Acción Católica: é alí onde coñece a María Jesús, chegada de Astorga e xa para sempre vencellada a el e a Galicia; é tamén alí onde recibe —¿quen o sospeitaría hoxe?— o impulso crítico e renovador do Góengo Guerra

Campos. Inspirado por el, aprende cos seus compañeros a enfrentar criticamente a situación daquel Santiago despolitizado, clerical e pacato. Apúntase con paixón a unha actividade progresista: intentan —sen moito éxito, é certo— organiza-la asistencia social ós barrios e inician na SER un programa radiofónico: “La Generación del 53”, de título obviamente ambicioso, no que trataban de todo, chegando mesmo algúns deles a emitir algúns intentos literarios en lingua galega.

Despois disto, Madrid foi a esperanza e a decepción. O universitario brillante arroupado por unha beca xenerosa, reside no Cisneros para estudiar Dereito Internacional. Pero, xa inquedo socialmente, implícase nos acontecementos políticos que por aquel 1956 de Ruíz Jiménez conmoven á Universidade, morte dun estudiante incluída. Entón Daniel sofre por primeira vez a mordedura da inxustiza na carne xa consciente dos seus ideais. Retíranlle a beca, e aparece a *crise*. Unha crise que o sacode ata os alicerces tanto políticos coma relixiosos. Madrid fáiselle insopportable, coma un deserto espiritual, onde todo o irrita e lle fai dano mesmo fisicamente.

En consecuencia, renace a infancia e xorde o desexo irreprimible de volver a Galicia. É o *galeguismo como descubrimento sentimental*, que en diante vai dar color a toda a súa vida. Volve, pois. Concretamente, a Pontevedra, para prepara-las oposicións á xudicatura. Algo que se lle vai converter nunha longa, nunha dura e dolorosa camiñata, porque as oposicións non serán nunca o forte de Lucho da Baña. Brillante e intelixente propende máis ben ó *sprit de finesse* pascaliano cá disciplina de regra e cartabón esixida pola inhumana ascese das oposicións. Coma quen busca sombra, frescor no árido deserto dos códigos e frescor nos abafantes labirintos da memoria mecánica, casa entón con María Jesús e con ela volve á aldea: algo debeu de ter de volta á antiga seguridade do útero, en busca de ánimo e de forzas.

En van. O tempo pasa, e hai que facer por vida. O casado novo ten que se arrincar ós seus, á paisaxe, a María Jesús, a Xoán Daniel, xa promessa inminente ás portas da vida para volver a Madrid. Traballo na banca, avogado en Sanidade, asesor xurídico de empresa, acaba triunfando. Pero non pode. Galicia segue a turrar. Volve a Ourense, cun traballo en Sanidade. Ós tres anos, torna a Santiago e á Universidade como adxunto á Cátedra de Economía e Facenda, nun ambiente que empeza a espertar; son os tempos do 68. Serán sete anos, non fáciles, pero fecundos. Galicia vírase xa non só

vivencia sentimental, senón *consciencia política*, opción expresa, compromiso de por vida.

E, por fin chegou. En 1974 Daniel García Ramos gaña a oposición á xudicatura e danlle o seu primeiro xulgado: Bande, en Ourense, na raia de Portugal.

Deixade, meus amigos e miñas amigas, que me deteña un pouco aquí. Tiñades que escoitar a Daniel cando fala desta experiencia: a cara brilla e os xestos irradián acesos. Un comprende, con evidencia sen sombra, que foi a explosión, *a chegada ó centro*. Por primeira vez, Daniel coincide total e completamente consigo mesmo. Ata aquí o seu camiñar non fora máis ca un tolo e desacougado andar “arredor de si”. Agora, por fin, toca fondo nas súas aspiracións más íntimas e palpa carne de corazón na realidade galega. O adulto en Bande revive ó neno en Marcelle. Alí está a Galicia auténtica e real, pobre e marxinada, por non ter, non ten nin sequera palabra propia.

O pai, que acaba de morrer, e que sempre o acougaba e pacificaba —“tranquilo Daniel”— deixáralle unha orfandade incurable e unha palabra cravada na conciencia: “Meu fillo, fai xustiza”. E o fillo comprende agora que non pode tratarse xa da xustiza abstracta, calcada da fría legalidade dos libros. Soa para el a hora da xustiza concreta, a que nace do pobo, das súas necesidades e dos seus ideais. Nunha especie de exaltación vital, séntea encarnada nel, por vocación e destino, con independencia absoluta e entrega total. Non a letra, senón o espírito da lei... Aínda que resulte arriscado, coma cando por primeira vez, chegado para executá-lo desafiuzamento dunha casa rural, comprende a traxedia, descobre abraiado a *summa iniuria* daquel inhumano *summum ius*, e négase en redondo. Xogou o tipo, mais todos comprenderon e ninguén protestou.

Tal vai ser xa a tónica. O novo xuíz coa cara dun anxo da cidade que fala galego da aldea, infunde unha confianza sen límites: recibe persoalmente a todos, patea palmo a palmo o territorio, instrúe as causas no lugar dos feitos. Encarna dunha maneira tan clara e transparente a xustiza, que ninguén intenta a menor presión, e faltou o primeiro caso no que alguén lle recriminase un fallo en contra. A transparencia é total e a identificación chega ó punto de que a chave da súa casa, día e noite, presente el ou ausente, está sempre na porta. Foi a posibilidade para o único regalo que recibiu: un ros-

cón que alguén, para sempre anónimo, deixou dentro na homenaxe máis sincera, más limpa e más entrañable que se lle podía facer a un xuíz.

Para Daniel alí consolidouse algo que marcará xa definitivamente, indeleblemente, o seu enteiro ser: *o propósito inquebrantable de traballar por Galicia e de o facer en Galego*. E tamén isto o comprenderon os paisanos. Cando tivo que marchar, na despedida estaba o pobo enteiro e dous gaiteiros, sen que ninguén o preparara, de maneira espontánea, coma quen arrinca a mensaxe do corazón mesmo da terra, tocaron no seu honor o Himno Galego.

E así ábrese a que podemos chamar terceira etapa. Alcanzado o centro e clarificada a meta, Daniel inicia un camiño, que dará aínda algunas voltas, pero que ten xa clara e incombustible a súa estrela polar: *o servicio a Galicia desde unha xustiza que se sente, se sabe e se quere galega*.

Primeiro A Estrada, cunha nova vivencia de terra no brillo recuperado da paisaxe; logo Bilbao, xa maxistrado, con encontros importantes e fonda reafirmación galeguista; Ávila, a continuación, xa vivida en morriña, camiño de Galicia. Logo será Ourense, como etapa penúltima e madurecemento definitivo. Por fin, en plenitude de conciencia e de entusiasmo no exercicio, acadan a súa síntese plena os dous grandes ideias: a xudicatura e Galicia. No primeiro ten compañeiros espléndidos; no segundo, o que ata aquí era exercicio total, nacido da convicción íntima, pero individual e sen conexións públicas, engancha co renacer galeguista.

Daniel, que desde a súa fundación pertence ó movemento de Xuíces para a Democracia, escoitou un día o desafío lanzado, en forma de acusación provocadora, pola Asociación de Funcionarios para a Normalización Lingüística: “demócratas, si, ¿pero galegos de consecuencia e de verdade?”. Percibe a chamada e recolle o desafío. Rebélase dalgún xeito e así o fai sentir: el era ámbalas cousas, con non menor intensidade nin máis feble paixón ca ninguén. Pero na entrevista comprende algo novo: chega o tempo de rompe-lo illamento, de se encadrar cos demais nunha actuación pública, conxunta e programada.

Neste senso, o acceso a Maxistrado na Sala do Tribunal Superior de Xustiza de Galicia, que representa unha culminación profesional, non supón novidade íntima. Pero, si, ofrece novas posibilidades para levar á madurez a

opción longamente cultivada. É o inicio dun novo traballo, en entrega total: contribuír a que a xudicatura se poña, con coherencia, enerxía e fidelidade, ó servicio da realidade específica onde se exerce. En Galicia, non cabe deterse ata lograr que a xustiza se encarne nos seus problemas, no seu idioma, nas súas aspiracións. Sería contradicción e escarnio unha xustiza que empezase por ser inxusta co propio pobo.

E iso, sen protagonismos individualistas nin sectarismos partidarios. Daniel non cansa de repetir que el concibe ese traballo desde a esencia: desde a máis alta, autónoma e comunal misión da xudicatura como tal. Non se imaxina nin se quere só. Sábese membro dun movemento que conta con compañeiros formidables, moitos presentes hoxe e aquí: séntese encadrado nun proceso en marcha que está a transformar profundamente o estilo e o espírito dos nosos xulgados e tribunais.

Sabe moi ben que resta áinda moito camiño por diante. Pero nesa angueira e cara á meta non aforra tempo nin repara en sacrificios. Non vos vou cansar agora coa enumeración das mesas redondas e conferencias onde falou, dos convenios e ecomisións nos que participa ou dos proxectos e iniciativas que promove. Prefiro, para terminar, aludir ós dous eixes que vertebran a súa actividade e manteñen acceso o seu entusiasmo: traballar sen acougo pola normalización lingüística e conseguir un dereito propio para Galicia.

O primeiro é o de traballar sen desmaio pola *normalización lingüística da xustiza*. Abonda con sinalar que na Sala Civil e Penal do Tribunal Superior de Xustiza de Galicia non existe un só documento nin un só procedemento que non se expresen ou redacten en galego. E quen queira percibir ata qué punto esa opción non responde en Daniel a un simple cambio de estilo ou, peor, a un mero esnobismo, que lea o seu relatorio no 1º Congreso Internacional da Cultura Galega: “Réxime xurídico da lingua galega” (Santiago 1990). Alí sentirá sen equívoco ese pálpito do auténtico, que só resulta posible cando ó entusiasmo do corazón se xunta a lucidez do xurista de raza e o senso práctico do profesional.

Intimamente unido a este, o segundo eixe apunta á consecución *dun dereito propio para Galicia*. Nel e cara a el vibran hoxe as cordas más fondas do espírito de Daniel García Ramos. O patriota quéreo fiel á historia: un dereito que aprenda dos nosos usos e costumes, que recolla a calor e a color da nosa tradición. O demócrata quéreo aberto ó futuro: un dereito para unha

Galicia do século XXI, socialmente dinamizador e xuridicamente pleno nas súas competencias, ata que se converta por vocación natural e esixencia inalienable no Código Civil de Galicia. Deuse un gran paso adiante coa aprobación parlamentaria en maio do 95. Pero para Daniel aínda non é o que ten que ser: sénteo como etapa, non como meta. Por iso non descansa, por iso traballa e continúa no rego. Por iso podemos nós te-la seguridade de que no ceo cultural e xurídico de Galicia seguirán altas e claras “a afabilidade inherente, a ponderación rigorosa e a exposición vehemente” que, segundo o xurado, caracterizan a súa voz.

Amigas e amigos, este é o Galego Egrexio 1996, a quen hoxe me caben o honor e o gozo de presentar ante vós: a súa Señoría Ilustrísima Don Daniel García Ramos ou Luchiño da Baña, o fillo da mestra. Como queirades. En calquera caso, aínda que sexa afiada pola experiencia do tempo e caldeada pola paixón do adulto, no rostro do maxistrado do Tribunal Superior da Coruña segue a brillar a mesma luz que nimbaba de futuro a cara do neníño de Marcelle. Daniel únese así á lista, quitádeme a min dos que, coma Paco Fernández del Riego ou Xosé Filgueira Valverde, continúan a dicirnos que podemos seguir sendo humanos, porque aínda hai ideais que perseguir; e paga a pena sérmolo como galegas e galegos, porque en Galicia quedan obras por facer, problemas por resolver e, sobre todo, esperanzas polas que loitar.

Resposta de García Ramos

**Dignísimas autoridades;
Sr. Presidente da Fundación dos Premios da Crítica;
meus ben queridos amigos e amigas:**

Ante todo, a miña gratitud polas fermosas palabras do meu entrañable amigo Andrés Torres Queiruga; polo que digo, ponse de manifesto que as encomiables referencias para a miña persoa adoecen, no que á súa ponderación subxectiva atinxé, da parcialidade do afecto e da amizade que nos unen; tan só se cinguen a unha certa obxectividade, as que aluden ó meu compromiso e ó meu esforzo coherentes ás profundas conviccións e ós ideais sempre renovados de loitar pola nosa Lingua, pola nosa cultura, por esa transcendente realidade que é Galicia. Isto, cando menos, pode explicar —xa que non xustificar— as fermosas palabras de Andrés, que, en todo caso, supoñen para min un acicate para continuar, sen desmaio, nos meus ferventes desexos de galeguidade.

O meu máis fondo recoñecemento ós membros da *Fundación Premios da Crítica* polo nomeamento que tiveron a ben facerme de *Galego Egrexio* do ano 1996. Teño a obriga moral de proclamar perante todos vós, sen ningunha ambigüidade de falsa humildade, que non me considero mereciente da honra que se me outorga. Sentimento que se pon de manifesto en función dunha dobre constatación:

Como primeira, a comparanza da miña persoa en relación coa dos ilustres persoeiros que me precederon nesta honrosa distinción, respecto ós méritos que neles concorren revisten un carácter tan evidente que a súa simple ponderación pon de relevo as persoais limitacións de quen ten, neste

intre, o honor de vos falar. A certeza de canto digo non precisa máis cá simple enunciación dos seus nomes; segundo a orde cronolóxica dos respectivos nomeamentos:

- D. Francisco Fernández del Riego.
- D. Andrés Torres Queiruga
- D. Xosé Filgueira Valverde

No máis profundo da miña conciencia de galego esperta unha forte arela de que a súa transcendencia acade no meu espírito a decisión inquebrantable de seguir, malia a distancia que as miñas limitacións me impoñen, polos vieiros que eles trazaron —e están a trazar— nunha traxectoria, difficilmente igualable, de entrega a Galicia, ó seu engrandecemento, o seu esforzo permanentemente consagrado á dignificación da nosa identidade como Pobo e a exhaltación da nosa esencia nacional.

Pero hai, asemade, unha engadida razón que amosa, sen dúbida, o feble dos merecementos que en min nin se puidesen valorar; eu intento —e isto tranquilízame— que tal designación ten un significado que transcende da miña persoa; a personalización feita polo Xurado non pode substraerse da miña inserción solidaria, da miña integración con todos cantos comparten, decote, os mesmos ideaís; dos compañeiros que comparten os esforzos, as ilusións, o compromiso colectivo de loitar por Galicia desde as posibilidades e profesións respectivas, superando posicións individuais, sen mácula de ningún sentimento de ambición, unidos por unha soa idea-forza por todos compartida: a galeguidade; compañeiros que proveñan de tódolos ámbitos da realidade galega: corpo de funcionarios, profesións liberais, o mundo da empresa, dos medios de comunicación. É a todos estes compañeiros que están preto de min, en especial, ós entrañables amigos da *Asociación de Funcionarios pola Normalización Lingüística*, a quen lles é atribuíble, en verdade e por xustiza, a condición de Galegos Egrexios; a todos eles o meu público recoñecemento.

Tiven a sorte de nacer nunha pequena vila: **A Baña**, de especial fermosura, segundo me di o corazón; un pequeno e recollido val —en forma de cunca (ó dicir dos que alí chegan), bicada por un río de claras augas que ten nome de ledicia: **O Albariña**, coa presencia, ó fondo, de monte máis alto do concello:

Santa Mariña, onde había unha ermida que, noutrora, ocupara unha edificación relixiosa pagá. Nese lar petrual atopa a miña alma unha sensación, nunca escatimada, de serenidade e de evocación do pasado.

Como galego —así **galego**, sen máis cualitativo— procurei, porque así o sentía, vivir coherentemente esa miña consubstancial condición, tanto a nivel persoal coma na miña actividade profesional: primeiro como docente na Facultade de Dereito da Universidade compostelá; despois, na miña función xurisdiccional; é inesquecible a miña vivencia como xuíz no primeiro xulgado ó que fun destinado: Bande, asentado nas neboentas terras bañadas polo Limia, o infranqueable río do esquecemento, que, segundo a lenda (que arremeda a de orixe grega), abraiou ós lexionarios da Roma imperial que ían camiño da Lusitania, só convencidos de que nada ocorría, cando o centurión tivo a ousadía de vadealo. Alí, naquel anaco da extrema Galicia ourensá, raiana por enteiro coa nación irmá, sintonicei coa realidade rexia da Galicia rural, a que encarna unha xenuína autenticidade, e, quizais tamén, a desgarradora marxinación. A historia da nosa Terra estaba presente: nos castros celtas, na romana vía bracarense, na visigótica igrexa de Sta. Comba de Bande, na singular beleza da conformación xeográfica do Partido xudicial: o alto do Vieiro, máis aló da Celanova de Curros; as serras do Xurés e de Sta. Eufemia, a placidez do río Limia ó seu paso polo Lindoso; as chairas de Lobeira e de Verea; os bancais de Entrimo; as augas termais de Baños e de Riocaldo; o Couto dos Mixtos en Calvos de Randín e Muíños, que evoca unha comunidade que perdurou en peculiar forma de enclave xeográfico, onde Galicia e Portugal coincidían e se delimitaban nas terras da Raia, como marabillosamente narra Méndez Ferrín na súa obra **Arraianos**. Si; foi a vivencia profesional que máis me fixo sintonizar coa Galicia que eu chamaría das esencias máis patrimoniais.

Despois **A Estrada**; outro xulgado bañado por un río non menos evocador: o **Ulla**. Un río que, tópico é dicilo, identifica o seu decorrer con tres suxestivos nomes que se plasman na súa fonética: Ulloa, nas luguesas terras do seu nacemento; Ulla no tramo da súa madurez, ata o seu solemne traxecto final (Ullau), na súa conxunción coas augas do mar de Arousa, ante a ollada vixiante das Torres de Catoira, garantes da nosa integridade nos soños de expansión territorial da Galicia que alumearon na mente de Xelmírez. A Estrada, lugar de encontro, cruce de camiños na esencia da Galeguidade, co Pico Sacro ó fondo, punto cenital das lendas xacobeas, a baril Terra de Montes, a doença dos vales que salfiren os tres Concellos da Estrada, Cerdedo

e Forcarei. A xenerosidade das súas xentes quedou en min estigmatizada; o sentemento galego corporeizábase no venturoso feito de ocupado-lo mesmo despacho cos mesmos mobles que tivera, como xuíz da vila, o egrexio galego Fermín Bouza Brey. Curta foi, por desgracia, a miña estadía.

O obrigado traslado que o ascenso na Carreira xudicial representaba, levoume —nunha forzada emigración— primeiramente a Bilbao, onde constatei a realidade dun Pobo que se esforzaba en mante-los seus sinais de identidade, promocionando e impulsando o progresivo emprego —non sempre doado— da súa Lingua; lembro, neste sentido, que o mesmo día que tomei posesión do cargo, un cualificado funcionario de Política Lingüística do Goberno Basco visitoume para me expresa-lo desexo oficial de acadar de min a máxima sensibilidade ante o exercicio dos dereitos lingüísticos dos ciudadáns de Euskadi, facilitándome nesta tarefa —ante as miñas obvias dificultades— a permanente presencia dun lingüista que facilitase o cumprimento desta miña obriga; de certo que, nas illadas ocasións en que se usou o eusquera, facilitei ó máximo o trámite procesual; a iso obligábanme as miñas propias conviccións e o respecto á comunidade á que servía.

Trasladeime, despois, á Audiencia de Ávila; no recollemento místico daquela cidade, pechada sobre si polas murallas que a circundan, sentía, a miúdo, morriña da Terra: do seu verdor, dos seus mares, coa morriña impresa na retina duns ollos perdidos na lembranza que xeraba unha evocación que quería transmuta-la paisaxe, coas verbas do poeta: *mieses del mar de Castilla, onduladas por el viento...*; e ía fornece-lo espírito á Serra de Gredos, onde, nunha das súas abas había unha fraga que me lembraba Galicia, con algún que outro carballo cativeiro a carón do que me sentía como nunha transposición superadora do afastamento. Recibín, certo é, os meirandes afectos e comprensión de todos nesta peregrinación profesional alén da terra; de xustiza é pregoalo e agradecelo.

Pero a miña alma, impregnada dese sentimento indefinido —e quizais indefinible— que é a morriña, arelaba voltar ó lar. Foi a Audiencia de Ourense, ó pé do pai Miño, o río galego por antonomasia, nado no marabiloso berce da Serra de Meira, no Pedregal de Irimia; alí os seus balbucidos de neno intúense —non se ven— nas cantadeiras augas emerxentes que discorren baixo das milenarias morreas que acougan, para saíren das entrañas da terra formando unha pequena canle ata acadar unha plenitude que —por mor do milagre da nosa simboloxía— se convertera no eixo vertebrador

desta Galicia inmorrente. O seu caudal, arrequecido xa polas augas do río más romanizado da Gallaecia —O Sil— fecundará as terras da Galicia interior para se presentar perante o amplo mar cunha maxestosa grandeza petrual, da que son testemuñas as citanias de Santa Tegra e o sol que, confundíndose no arredado horizonte do océano, se achega a recibilo.

Ó se constituí-lo Tribunal Superior de Xustiza de Galicia, accedín á súa Sala do Civil e Penal; parecíame que isto me brindaba un abano de maiores posibilidades de vincula-la miña función xurisdiccional ó servicio dos meus concidadáns, de conxunta-los meus ideais coa realidade social galega, de procurar —desde a miña modesta posición— o achegamento da Xustiza ó Pobo, cronicamente del afastada e a el allea. Eran basicamente dúas as miñas inquedanzas:

—que Galicia dispuxese dun Dereito Civil propio; dun ordenamento legal baseado nas nosa peculiaridades, coa regulación das específicas institucións plasmadas consuetudinariamente polo transcurso do tempo, adecuándose a esa especialidade das nosas conviccións, de xenuína conformación social, na que inflúen factores tan diversos como as estructuras sociais e económicas e, mesmamente, o marco xeográfico e a nosa propia sicoloxía. Venturosamente, xunto con outros xuristas, tiven a satisfacción de poder contribuír —no meu caso, de maneira moi humilde, mediante estudios e anteproxectos presentados perante o Parlamento de Galicia—, á elaboración dese corpus lexislativo que cristalizou na **Lei de maio de 1995 de Dereito Civil de Galicia**. Certamente o texto legal é susceptible de crítica referida a defectos de técnica lexislativa e a posibles omisións e lagoas de contido. Mais non se pode esquecer que Galicia, a diferencia doutras comunidades, viu pechada, desde sempre, toda capacidade auto-normativa; desposuída de todo poder autorregulador, soamente puido fazer fronte ó uniformizante centralismo do Estado nas catacumbas dunha regulación xurídica soterrada que se plasmaba na forma de usos e costumes. Malia as súas deficiencias, a nova lei pretende dar entrada a novas institucións ou actualiza-las anteriormente existentes dando solucións cara ó futuro diante do reto dunha nova realidade social que demanda harmoniza-las estructuras socioeconómicas cara ó vindeiro século, e sen as ataduras de obsoletas institucións vencelladas a un pasado venturosamente superado. É un texto perfectible que se irá corrixindo e actualizando segundo aconselle a experiencia da súa aplicación.

— A outra inquedanza, para mim irrenunciable, é a loita por acada-la plena normalización do noso idioma, non só no contexto que me é máis inmediato (na Administración de Xustiza), senón en tódolos ámbitos; consciente —e penso que compartíde-la miña convicción— de que este propósito a prol do proceso normalizador da nosa lingua se confunde coa loita a prol da nosa cultura, da nosa identidade como Pobo; é a loita a prol de Galicia mesma.

Intuíndo que é esta a faceta que máis puido ser ponderada no porqué da miña presencia hoxe perante vós, permitídeme que exteriorice unhas moi sucintas e persoais reflexións sobre o proceso normalizador do noso idioma. Reflexións que se polarizan, en breve síntese, en tres enunciados; con máis rigor, quizais, en tres lemas:

- 1º Longa noite de pedra.
- 2º Camiños da nosa significación nacional: o idioma como factor esencial deste designio.
- 3º O amencer da esperanza.

Terra e lingua —segundo dixera Ramón Piñeiro— son as dúas raíces más profundas da comunidade social galega; as que lle dan conciencia da súa identidade e da súa unidade; tanto para os que vivimos no propio País coma para tantos e tantos que tiveron que abandonalo para iren vivir —e quizais morrer— en terras alleas e, moitas veces, de lonxe. É por isto polo que a lingua non só é un derecho individual, senón que tamén é —sobre todo é— a más profunda expresión da realización histórica do Pobo galego, ó constitú-la cerna da súa personalidade, da súa irrenunciable razón de ser como tal Pobo, ante o seu propio destino, que, con frecuencia, se amosa na nosa historia como fado —non doado— de mante-la nosa identidade cultural, social e, mesmo, territorial.

Deste xeito, e en tales momentos, cínguese aquel destino á adversidade da incomprensión, do descoñecemento e —cántas veces— da aldraxe e da inxustiza ante noxentas marxinacións e opresións, en forma disimulada ás veces, derivadas dunha dominación inmanente a unha secular concepción centralista.

Neste marco histórico e sociolóxico hase centra-la perspectiva, incluíndo a análise xurídica da nosa realidade idiomática.

Lembramos con orgullo aquela primeira etapa —que se alonga ata mediados do século XIV— en que o galego revestía a condición de lingua consolidada, na forma oral e mesmo na escrita; abonda con subliña-lo nivel de difícil superación que acadou o noso idioma no ámbito dunha das meirandes poesías líricas. Mais, a partir deste momento, Galicia, carente de toda relevancia política no concerto dos demais pobos peninsulares, experimentou un total abafamento na capacidade de autoxeración a tódolos niveis, e, en especial, no da súa riqueza idiomática. O proceso de corrosión da nosa identidade impúxose coa incontida forza dun raseiro esmagador e uniformante; a desgaleguización era praticamente total; e, como efecto derivado, con incalculable transcendencia negativa, inoculou, na sicoloxía persoal e colectiva dos galegos, o factor letal de desdignificación da Lingua, xerando ese sentimento de subestima —de autoodio, mesmamente— que constitúe un dato sociolóxico que mesmo perdura en moitos segmentos da poboación; complexo desdignificador da lingua fronte ó que todos temos que reaccionar, sen tregua nin complacencias, por ser unha das lacras más ferentes, más noxentas e más deturpadoras do proceso normalizador, por incidir na esencia do noso orgullo nacional.

Son os “séculos escuros” —“a longa noite de pedra”, que diría Celso Emilio— da nosa cultura, da nosa lingua, da nosa conciencia colectiva.

A noite foi moi longa; as súas tebras estenderonse ata hai cáseque tres lustros. Pero o gran da galeguidade, soterrado pola imposición allea e pola, en parte, propia desdignificación, non podreceu. E xurdiu o milagre: o Pobo —nas súas clases menos privilexiadas, no medio rural— gardou a esencia do noso idioma cunha heroica resistencia ás agresións das instancias do Poder e das propias institucións galegas que o encarnaban. O gran non podreceu; gromou, rebentando a terra que o cubría, e fixo espertar, a medios do século XIX, un sentimento cada vez más profundo da nosa propia identidade, cristalizando nunha conciencia da nosa personalidade colectiva; emerxendo, como frontispicio desa realidade nacional, a Lingua, que xa non é soamente un elemento de cultura, senón que constitúe un factor transcendente da galeguidade: o sinal da nosa identidade nacional.

Pareceu, nun intre, que as tebras se esvaieran: o recoñecemento pola Constitución republicana do 1931 da realidade plurilingüística de España; o Estatuto de Autonomía de Galicia, elaborado no 1932 e plebiscitado no 1936, consagrara a cooficialidade do galego e do castelán.

Por desgracia, isto foi tan só un lóstrego dunha esperanza truncada. O acontecido a partir de 1936 está moi preto da nosa memoria: voltaron as nubes cargadas de negrura; desencadéase, con virulencia, unha política idiomática represiva, sustentada, agás excepcionais supostos, por tódalas institucións ligadas, dunha ou doutra forma, ó Poder; voltan a ser —con tristura hai que dicilo— as instancias a el vencelladas: a Xustiza, a Igrexa, a Escola, a Universidade, a Administración, os medios de comunicación, as mesmas forzas económicas fagocitadas en ámbitos alleos a Galicia, ou, mesmo, en intereses alleos aquí asentados. Todas elas contribúen, non só pasivamente, senón co protagonismo activo, ó esmorecer do noso idioma e da propia conciencia nacional. A imposición idiomática do castelán ten un significado dogmático, de intransixencia, que degrada o galego ó nivel de lingua minorizada, recluíndo a un inferior rango de fala residual, desprestixiando nos ámbitos culto e oficial. O afastamento coa realidade revestía un gravísimo carácter traumático ante o feito constatado de que a poboación de Galicia falaba ou entendía o galego na alta porcentaxe do 98%.

Os camiños da nosa dignificación idiomática e nacional aséntanse, agora, nas posibilidades que nos confire o marco legal vixente. Recobrada a liberdade coa instauración da democracia, o sistema lingüístico do Estado español aparece definido na Constitución de 1978, segundo todos coñecedes.

O seu artigo 3, despois de establecer que o castelán é a lingua española oficial do Estado, dispón que **as outras linguas españolas serán tamén oficiais nas respectivas Comunidades autónomas de acordo cos seus Estatutos**. Engadindo un parágrafo de significativa transcendencia na actitude de impulso dos procesos normalizadores con respecto ás linguas minoritarias: “A riqueza —di a Constitución— das distintas modalidades lingüísticas de España é un patrimonio cultural que será obxecto de especial respecto e protección”.

Nos termos transcritos establece a Constitución o modelo lingüístico do Estado español, consagrando un bilingüismo oficial: o do castelán en todo o ámbito territorial do Estado, e simultaneamente —en plano de igualdade— o das diversas linguas con respecto ós territorios das respectivas comunidades con idioma de seu.

O Estatuto de Galicia, aprobado mediante referendo do corpo electoral galego, celebrado o día 21 de decembro de 1980, e convertido en Lei

orgánica 1/1981, do 6 de abril, despois de proclamar no seu artigo 2º que “a Comunidade autónoma, a través de institucións democráticas, asume como tarefa principal a defensa da identidade de Galicia”, regula no artigo 5º, en coherencia con tal proclama, o sistema lingüístico de Galicia.

Parece oportuno transcribi-lo contido deste precepto en canto fundamento de posteriores reflexións. O Estatuto —que, como dixemos— ten rango de lei orgánica aprobada en referendo polo Pobo galego, e que, segundo o Tribunal Constitucional, constitúe, na xerarquía normativa, o bloque complementario de constitucionalidade, establece no devandito art. 5º:

1º A lingua propia de Galicia é o galego.

2º Os idiomas galego e castelán son oficiais de Galicia; e todos teñen o dereito de os coñecer e de os usar.

3º Os poderes públicos de Galicia garantirán o uso normal e oficial dos dous idiomas, e potenciarán o emprego do galego en tódolos planos da vida pública, cultural e informativa; e disporán os medios necesarios para facilita-lo seu coñecemento.

4º Ninguén poderá ser discriminado por causa de lingua.

Permitídeme que faga unhas moi sucintas consideracións verbo do contido desta norma, que reviste unha eficacia con rango xerárquico inmediatamente seguinte á propia Constitución.

Sen dúbida, reviste unha transcendencia especial e moi significativa que o art. 5 do Estatuto faga figurar, illadamente e nun primeiro lugar, o carácter do galego como **lingua propia** de Galicia; concepto que implica unha íntima conexión, unha identificación básica; entre lingua e sociedade. Pódese dicir que, sociolóxica e xuridicamente, o carácter de lingua propia do galego, proclamado no Estatuto, constituía unha asignación de valor —un elemento axiolóxico— de especial relevancia, xa que, ó afirmar esta identificación entre lingua e sociedade, transcende dunha dimensión persoal ou individual para se converter nun elemento estructural colectivo, no sentido de que unha sociedade concreta, ó dispor dun vehículo idiomático característico (propio dela), personifícase a través do uso da súa lingua, converténdose nunha realidade histórica con categoría de Pobo e coa forza inmanente

dun poder aglutinador como identidade colectiva con vontade de diferenciación fronte a todo e a todos; adquirindo, deste xeito, o rango diferencial con transcendencia socio-política que nos confire a real condición e categoría de nación. Isto implica, ó mesmo tempo, unha conclusión da meirande importancia: a lingua propia é unha realización histórico-sociolóxica, dotada de realidade metaxurídica (máis alá e por riba de todo formalismo xurídico); pola contra, o concepto de oficialidade é unha nota meramente formal de imposición política, que pode ser allea á realidade da sociedade en que se proxecta.

Tal vez poidan espertar estas miñas reflexións certas reticencias, inhibicións ou mesmo discrepancias desde actitudes ou posición que se auto-definen de *prudente moderación*. A verdade é que o intre histórico que estamos a vivir agora mesmo corrobora que as anteriores reflexións en nada se opoñen, en nada contradín os valores e principios constitucionais. As concepcións evolucionan; o grande xenio **Camões** afirmou: mudan os tempos, mudan as vontades.

A cooficialidade do galego que proclama o Estatuto implica unhas consecuencias no ámbito da eficacia xurídica, ex imperativo legal:

- a plena e absoluta equiparación entre o galego e o castelán con referencia á dita eficacia no xeral ordenamento xurídico.
- a imperatividade desta equiparación legal en todo o territorio de Galicia; abrangue e obriga sen exclusión a tódolos poderes públicos radicados en Galicia: ás Institucións do poder político galego —**Xunta e Parlamento**—; á Administración do Estado español en Galicia; isto é: ás autoridades e órganos periféricos do Estado en Galicia (desde a Delegación do Goberno ata as Delegacións e organismos provinciais do Goberno Central, incluíndo as empresas públicas en Galicia. Por suposto que abrangue e se estende —obvio é dicilo— á Administración Autonómica e local (concellos e deputacións); ás administracións de xustiza, militar e, mesmo, á eclesiástica en canto a súa actuación incida en planos de relevancia xurídica segundo o ordenamento estatal ou autonómico.

A todos estes poderes, sen ningunha exclusión, porque así llelo impoñen os artigos 3 da Constitución e artigo 5º do Estatuto de Galicia,

incúmbelles, como obriga inexcusable, garanti-lo uso normal e oficial do galego; pero áinda máis: **potencia-lo galego**, asumindo, sen reticencias, a responsabilidade de promove-lo proceso progresivo da súa normalización. ¡Que ionxe —con tristura hai que recoñecelo— nos atopamos desta conciencia legalizadora idiomática por parte de tódalas institucións!

Finalmente, a tódolos poderes públicos vincúlaos e obrígaos o mandato inexorable de que ninguén poderá ser discriminado por mor da lingua. É excusado dicir que tal discriminación constituiría algo aberrante se a mesma se cometese no seo dos propios poderes públicos; pero a súa responsabilidade non se cingue ó propio respecto do principio non discriminatorio; están obrigados tamén —porque a lei así llelo esixe— a remove-los obstáculos normalizadores, dentro e fóra do seu ámbito; a esixir de todos (particulares, autoridades e organismos públicos) o estricto cumprimento dos dereitos lingüísticos que ten todo cidadán; a perseguir, mesmo criminalmente, o conculcamiento dos dereitos idiomáticos constitucionalmente recoñecidos. Nun conxunto traballo, de rigorosa técnica xurídica, así o demostran os fiscais Benito Montero Prego e Carlos Varela García.

Xa non caben excusas, reticencias ou ambigüidades; e non me estou a referir soamente ás más flagrantes e torpes de recalcitrante notoriedade no incumprimento da lei; quero salientar —polo que teñen de sibilinas e de perigosas cara ó proceso normalizador— certas actitudes de obstrucción que, dun xeito solapado, enmascaran o conculcamiento dos dereitos lingüísticos; son aquellas actitudes —ás que hai que pór fin drasticamente— tales como: *tráíame a traducción ó castelán do escrito en galego; ou esqueceuse o funcionario de facerlle en galego as comunicacóns ou notificacións por vostede demandadas;* ou a más noxenta porque encobre unha ameaza prevaricadora: *se me obriga a tramitar en galego, o expediente ou proceso vaise demorar en demasia:* Estes comportamentos son claramente ilegais; e poderían, mesmo, ser constitutivos de delicto, segundo a tipificación que o novo Código penal establece nos artigos 314 e 542.

Esperemos —reitero— que tales actitudes belixerantes contra o noso idioma desaparezan para sempre; que tales vaguidades —segundo a expresión do noso himno, en verbas de Pondal— cumplido fin terán.

A Lei de normalización lingüística, aprobada no 1983 polo Parlamento Galego, regula detalladamente os dereitos lingüísticos e o siste-

ma idiomático de Galicia, así coma aquelas normas referidas ó proceso normalizador. Non é este o momento —por respecto á vosa sufrida atención— de aborda-la súa análise. Pero non me reitero ó salientar algunha das afirmacións que constan na súa exposición de motivos. O proceso histórico centralista —di a lei—, acentuado no decorrer dos séculos, tivo para Galicia dúas consecuencias profundamente negativas: anula-la posibilidade de constituir institucións propias e impedi-lo desenvolvemento da nosa cultura xenuína. Noutro parágrafo afirma: *A lingua constitúe o núcleo vital da nosa identidade; sendo a maior e más orixinal creación colectiva dos galegos; a verdadeira forza espiritual que lle dá unidade interna á nosa comunidade.*

Bosquexei tan só o esquema legal. Pero como tal referencia quere poñer en evidencia algo que é esencialmente inherente á legalidade (como corpus de normas formalmente aprobadas) —e se realmente nos atopamos nun Estado de dereito—: que esa legalidade se acate e se cumpra. O incumprimento das leis polos poderes públicos, á parte dunha hipocresía social, implica unha incoherencia como cancro que corroe a propia convivencia cidadá, a viabilidade no estado, na Xustiza e nas Institucións, e a vixencia mesma da democracia. Quero, sen embargo, deixar ben claro que do marco legal vixente, que a todos nos obriga, eu non desexo deducir un proceso normalizador inzado de intolerancia, de intransixencia, de fundamentalismos; antes ben, eu propugno unha actitude de comprensión, na que os avances normalizadores que aquela realidade determina, non como desiderátum retórico e ilusorio, senón como imperativa adecuación á nosa realidade lingüística (as recentes estatísticas oficiais son ben elocuentes:...), eu propugno que tales avances se vaian conseguindo, sen demora —certo é— pero sen traumatismos, procurando un reencontro entre tódolos galegos, solidariamente unidos baixo un común sentimento: a nosa galegideade; agora ben, tal sentimento de solidario reencontro non exime nin xustifica a reticencia, a pasividade, o incumprimento dunha legalidade que é froito da decisión democrática plasmada pola Constitución no ámbito do Estado e, en Galicia, por un Estatuto de Autonomía que foi refrendado pola meirande parte dos galegos.

Coa nobreza desta actitude, queremos afasta-las pantasmas que cren —ou queren— ver algúns sectores con deformada visión da realidade. Dicimos non ós sectarismos, á intolerancia, á intransixencia; non desexamos un proceso normalizador traumatizante; respectámolo la liberdade individual na opción do dereito lingüístico, pero ó que non se pode renunciar —porque é algo non transaccional— é á firme esixencia de que a legalidade se cum-

pra; é a firme esixencia de que se cumpra ou non a vontade dun pobo, que tampouco é negociable. E isto supón —sen excepción e noxentas compracencias— que todos e cada un de nós asumámo-la nosa propia responsabilidade; asunción de responsabilidade que incumbe, en primeiro e primordial lugar —por obvias razóns de ética política— ós poderes públicos.

En consecuencia, esgrimindo nas nosas mans a Lei, cunha conciencia nida, sen resentimentos, demandamos un esforzo converxente no proceso normalizador:

- dunha parte, unha acción de Goberno, unha acción política.
- doutra, unha concienciación de tódolos sectores galegos, que rexe unha mobilización social dinamizadora do proceso normalizador coa participación cidadá, desde a perspectiva persoal (exercendo os nosos dereitos lingüísticos e esixindo ó seu respecto), e desde unha perspectiva colectiva, a través das organizacións culturais, sindicais, empresariais, corporativas, e, en xeral, de tódolos movementos sociais e veciñais), reivindicando a progresiva implantación do noso idioma como derecho colectivo que emana e conforma a nosa identidade nacional; en consecuencia, demandar das institucións e dos poderes públicos de Galicia a definición do proceso normalizador que amosa inequivocamente unha real vontade de acción, cun triple compromiso:
- a consideración do idioma como fenómeno social, e non, simplemente, como derecho individual de opción lingüística.
- un impulso decidido á súa progresiva plurifuncionalidade e á universalización de usos lingüísticos en tódalas esferas do poder e institucionais.
- unha planificación, con concreción temporal, do proceso normalizador.

A consecución destes propósitos normalizadores, deben ser asumidos:

I. - Pola propia Administración Autonómica:

Dun informe do Consello da Cultura Galega transcribo, ó respecto, a seguinte consideración: A Administración é o exemplo e o espello lexiti-

mador do uso da lingua diante dos falantes... Non é só a declaración oficial dos altos cargos, senón, sobre todo, a práctica diaria dos funcionarios e a xeneralización a tódolos ámbitos administrativos do emprego do idioma. Responsabilidade que se deriva non soamente dun imperativo legal, senón dun principio de ética e coherencia política.

II. - A Administración Local pola súa inmediatez e proximidade ós ciudadáns, e porque así, categoricamente, llo impón a lei do uso do galego como lingua oficial polas entidades locais.

III. - A Administración periférica do Estado que ha adoptar, sen reticencia, unha actitude de clara asunción do proceso normalizador; aínda máis: non obstaculizar nin entorpece-la política normalizadora do Goberno galego (así o recoñece o Tribunal Constitucional).

IV. - A Administración de Xustiza: constituiría algo noxento e aberrante o incumprimento da legalidade polo propio Poder xurisdiccional; e a lexislación é ben clara ó respecto: Lei de Normalización Lingüística e Lei Orgánica do Poder Xudicial. Salientando, asemade, que os xuíces e tribunais son os garantes dos dereitos das persoas.

V. - O Ensino: quizais, o ámbito máis transcendente do proceso normalizador; da súa eficacia depende, en termos absolutos, a supervivencia e a dignificación da nosa lingua, ou pola contra, o seu esmorecemento. Xuízo de valor que fai patente a grave responsabilidade que Galicia demanda dos ensinantes; son eles os que teñen que forma-las futuras xeracións, inculcándolle-lo amor á nosa lingua, á nosa cultura, e o amor a Galicia; e imbuíndolles, co seu propio exemplo, o fundamental valor que nos une a todos: o orgullo de **sermos nós**, o orgullo de sermos galegos. Esta é a grandeza, pero ó mesmo tempo a grande responsabilidade de quen ten a nobre profesión de ensinar, de educar, segundo o enunciado pedagóxico de que: *amaremos só o que comprendemos; comprendemos só o que coñecemos; coñeceremos só o que se nos ensina.*

VI. - As Universidades Galegas: son —per se— os focos de creación e de irradiación de cultura, ó servizio do país ó que pertencen.

VII. - Pesa, especialmente, a responsabilidade normalizadora na **Igrexa**; así llo demandan razóns de implicación histórica, estigmatizadas no

decurso dos séculos. Polos fins que encarna, pola súa inmediación ó pobo, non pode traiciona-la súa función evanxelizadora, desprezando e infravalorando o idioma, a cultura e a historia que conforman ese pobo ó que está incardinada; para ben, se é coherente coa autenticidade evanxélica; para mal, se a defrauda.

Aquel peso de responsabilidade histórica e o cotián dunha mensaxe de **esperanza** e de **redención**, fundamentan a obriga, o anhelo (que tantos están a clamar) dunha resposta, xa non máis diferida por parte da xerarquía e do clero galegos, dunha resposta —repito— acorde coas verbas do poeta (segundo transcribe Xesús Ferro Ruibal): *Ser dun tempo e dunha terra: ei-lo segredo da universalidade viva e verdadeira.*

VIII. - Os medios de comunicación: Radio, TV e prensa. O seu influxo — positivo ou relativo — no ámbito da cultura e do idioma, imponlle —como correlación— a obriga de asumir, coa alta cota de responsabilidade que lle atinxe, o proceso normalizador, tanto no habitual emprego da lingua coma na pureza e corrección do seu uso. Non esquezan os xornalistas que están a facer idioma.

IX. - A tódalas institucións galegas ouso pedirlles unha especial sensibilidade coa nosa toponimia: que a respecten e a fagan respectar; erradicando, dunha vez por todas, actitudes de menosprezo que resultan intolerables nun Estado de Dereito.

Manifestando a satisfacción e recoñecemento ó Parlamento de Galicia polo recente acordo que adoptou, por unanimidade, de solicita-la aprobación polas Cortes do Estado da proposición de lei sobre única denominación toponímica das provincias da Coruña e Ourense.

O AMENCER DA ESPERANZA

No inicio destas miñas reflexións, lembrei os séculos escuros da nosa lingua, que, en recíproca casualidade, forman os séculos escuros de Galicia. Mais aqueles son tempos para a memoria; nós, agora, ollámolo futuro.

Xa non estamos en tempos de chorar, mergullados nunha resignación de esterilidade; xa pasaron os tempos das esmorgas.

Estamos —e desto temos que ser plenamente conscientes— no tempo da firmeza na demanda dos nosos dereitos, ó nivel dos que máis; no tempo de esixi-lo respecto á nosa realidade histórica, o respecto á nosa cultura e á nosa lingua; o respecto á nosa identidade nacional, como pobo que, protagonista da súa historia, tamén o quere ser do seu destino.

Esta consciencia e reafirmación en **nós mesmos**, coa forza que nos dá esa cohesión de sentirmos solidariamente unidos, constituirá a forza da nosa razón para deseña-lo esperanzado amencer dunha nova realidade, conquereda por todos, ó unísono, sen distinción de ninguén; nesta nobre tarefa de engrandecemento da Patria, todos temos cabida, todos somos necesarios; soamente é requisito unha idea que é asemade sentimento: **a nosa galeguideade**; esta é premisa que ninguén ha de ousar crebantar.

E xorde a esperanza, partindo do compromiso de todos e cada un de nós. Un compromiso cara ó futuro avalado polo propio Sr. Presidente da Xunta de Galicia, cando o 25 de marzo de 1994, co gallo da lembranza de Ramón Piñeiro, dixerá textualmente segundo o parágrafo que transcribo:

“Eu quero proponer, aquí e agora, que non deamos máis pasos para atrás, non máis inmobilidade. E quero proponer, sobre todo, un constante ir cara a adiante: adiante en riqueza, progreso, benestar e cultura. Pero para ese marchar cara a adiante, Galicia necesita de tódolos seus fillos, a todos nós sen exclusións. ¡Non máis pasos atrás! Galicia precisa marchar cara ó futuro e non podemos defraudala. Velaí a responsabilidade de todos: marchar xuntos e adiante, cara ó mañá, nunha esperanza común, que é Galicia”.

Penso eu que as verbas transcritas da más alta autoridade de Galicia rubrican e asumen institucionalmente ese compromiso que nos obriga a todos por igual. **E a esperanza emerxe en tódolos confíns da nosa Terra**: desde o Ortegal bravío ata a dozura da Guarda; desde a ría do Eo (outro río máis na Galicia dos mil ríos) ata o Fisterra, proa que desafía a forza dun mar que rompe en rochas de símbolos da seguridade e da confianza en nós mesmos; porta que abre, ó ancho mar, os vieiros que se soñaron ser de redención da nosa marxinación, pero que de certo eran tamén sangría permanente dunha Galicia que, chorando o sacrificio e a dor dos fillos que se ían, expandiu —con bágoas— a presencia universal da galeguideade.

Un amencer da esperanza que pregoamos desde os cumios das nosas serras, na contextura orográfica dunha terra antiga pero non envelleciada no espírito. Por iso pregoamos esta esperanza desde os outeiros dos nosos castros, desde as critas, inzadas ó ceo da Vía Láctea (o camiño de estrelas da Compostela universal), cravando a bandeira da nosa identidade no corazón telúrico de Trevinca, do Courel, no pico dos Tres Bispos nos Ancares, na Capelada erguida sobre os cimentos dos seus acantilados, no cromático resplandor dourado do Pindo, onde a imaxinación e a lenda conflúen na estirpe celta.

O amencer da esperanza no confín de Galicia: no alto dos tres Reinos nas terras fronteirizas da Mezquita. Son todos eles puntos referenciais dunha conciencia aglutinadora, de cohesión e de vertebración do País, que se iluminou cun facho de heroicidade na noite do holocausto do monte **Medulio**: antes mortos que escravos (que tantas veces repetira Daniel Castelao).

En pé, galegos, coa fronte erguida, esperando o sol abrente dunha amencida sen resentimentos das aldraxes e de marxinación de Historia xa pasada; unidos todos nun sentimento por todos compartido: a **galeguidade**; concepto e sentimento —como dixen— que fornecerá a nosa vontade —irrenunciable e indestructible— de labra-lo noso destino mediante o esforzo de todos, sen ningunha exclusión.

Hoxe é a sementeira; a seitura dos froitos será nosa ou das xeracións vindeiras, pero agromará abondosa.

Remato xa, disculpándome ante vós pola extensión das miñas reflexións. Eu hoxe non quería falar de min; isto é o que menos importaba. Quixen falar de nós todos; da arela de esperta-la conciencia dun compromiso (xuramentándome eu o primeiro) de loitar polas nosas conviccións, pola nosa lingua, pola nosa identidade, pola nosa nación.

Só me queda expresarvos unha profunda convicción.

Esta dor de certo desencantada que puidera evocar Daniel Castelao non pode confundirse coa claudicación na nosa firmeza que se arraiga nunha premisa intanxible, non negociable...

Eu quixera que este acto de solidariedade coa nosa cultura e coa nosa lingua, que esta entrañable xuntanza, non se minimizase á estirilidade ritual dunha mera celebración anual; senón que, pola contra, supuxese un encontro de reafirmación cada vez máis resolta a avanzar cara ó futuro, **saíndo dos foxos dun defensismo resignado** para dar un paso cualitativo que, con xenerosidade, amose a todos a vontade dun pobo, dunha Galicia que retoma, de vez, o seu protagonismo histórico.

Disculpádeme que faga unha evocación de íntima afectividade: a ledicia de sentirme acompañado polos meus familiares e polas amigas e amigos entrañables, que complementan as miñas, ás veces, fluctuantes forzas. O meu recordo, cunha evocación profundamente emocionada, á memoria inextinguible de dous seres que se axigantan día a día na miña alma, e que por infinita fortuna na miña vida foron a un tempo que pais os meus primeiros mestres.

Coa vivencia que estamos a compartir, desexo expresarvos a todos a miña inmensa gratitud pola vosa presencia, que esperta en mim un fondo sentimento de amizade; máis aínda: un sentimento de irmandade en tanto fillos todos da nai Galicia. Para todos, o meu sincero afecto.

Dezanove anos de Premios da Crítica Galega

Ano	Creación Literaria	Ensaio	Investigación
1978	Alfonso Pexegueiro	Andrés Torres Queiruga	Isidro Parga Pondal
1979	Álvaro Cunqueiro	Albino Prada e Abel López	Manuel Núñez
1980	Carlos Casares	Díaz Pardo, García Bodaño, García Martín e Xoán Ledo	Xosé A. López Taboada
1981	Antón Tovar	Xosé Neira Vilas	Hortmut Heine
1982	Alfredo Conde Cid	Pedro de Llano	Xosé Ramón Barreiro Fernández
1983	Víctor Freixanes	Ramón Villares	Xosé Manuel Carballés Vázquez
1984	Arcadio López Casanova	Xosé Chao Rego	
1985	Ramiro Fonte	Ramón Villares	Ramón Máziz
1986	Manolo Vilanova	Andrés Torres Queiruga	Ramón Lorenzo
1987	Suso de Toro	Barrera o Fina da His. de X. Carlos B.	Vicente Almazán
1988	Xosé Luis Méndez Ferrín	Xosé Francisco Armesto Faginas	
1989	Víctor Freixanes	Francisco Rodríguez	Diccionario normativo G-C de Galaxia
1990	Antón Risco	Marcial Gondar Portasany	A Natureza Ameazada
1991	Fiz Vergara	Xulio Cabrera	Atlas Lingüístico Galego ILG
1992	Xosé Luis Méndez Ferrín	Carlos Taibo	Begoña Bas
1993	Antón Avilés de Taramancos	Pegerto Saavedra Fernández	Luorenzo Fernández Prieto
1994	Miguel Rivas Barrós	Gonzalo Allegue	Xoaquín Fernández Leiceaga
1995	Marilar Jiménez	Xesús Alonso Montero	Anxo Tarrío
1996	Xavier Rodríguez Baixeras	Xosé Antón Castro	Modesto Hermida

Música	Iniciativas Culturais	Ciencias e Artes da Representación	Ano
A Roda, Milladoiro e M ^a Uriz	Museo do Pobo Galego		1978
Rogelio Groba	Seminario de Estudios Galegos	Grupo Troula	1979
Xuventudes Musicales	Escola Aberta	Laxeiro	1980
Xoán Trillo	Gripo Atlántica	Xosé Bar Boo	1981
Carlos Villanueva	Concello de Redondela	Cigarrós e Peliqueiros de Laza	1982
Daniel Quintas	Antón Santamarina	Pepe Barro	1983
Nemesio García Carril	Preescolar na Casa	Francisco Leiro	1984
Dorothé Schubarth e A. Santamarina	Asociación de Funcionarios NL Galicia	Chano Piñeiro	1985
Grupo Universitario de Cámara	Cantareliña	Compañía Luís Seoane	1986
Enrique Macías Alonso	Nova Escola Galega	Manuel Rivas Barrós	1987
P. Manuel Fanego	Revista Grial	Pedro de Llano	1988
Na Lúa	Cardernos da Escola Dramática Galega	Xavier Villaverde	1989
P. Xosé López Calo	Xulgado do Social N ^º 2 Pontevedra	César Portela	1990
Xesús Bal y Gay	Xosé Luís Blanco Campaña	Xurxo Lobato	1991
Miro Moreira	El Correo Gallego	Silverio Rivas	1992
Antonio Vasco Pardevila	Empresa Castromil	Miguelanxo Prado	1993
Coro Ultreia	Dorotea Bárcena	Xosé Lodeiro Fernández	1994
Música en Compostela	O Correo Galego	Xabier Toubes	1995
Carlos López García-Picos	Asociación Irimia	Centro Galego de Arte Contemporánea	1996

CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA

Dirección Xeral de Política Lingüística